

Kun **HÄTÄ** on suurin

■ Vessa ja huussi, pikkula ja eriö, riuku ja klosetti, pisuaari ja kusiputka. Nimien kirjo kertoo, että tietyllä hiljentymisen kolkalla on aivan oma erityinen sijansa ihmisen arkipäivässä. Historian saatossa niin runoilijat, näytelmäkirjailijat kuin oppineetkin ovat monin tavoin tutkineet ihmisen luonnollisia tarpeita ja niiden tyydyttämisen tyysijoja.

Pekka T. Heikura

Uskonpuhdistaja **Martti Lutherille** (1481–1546) käymälä merkitsi koettelemuksen ja kilvoittelun sijaa. Ranskalaiselle kirjailijalle **Louis Sébastien Mercierille** (1740–1814) ajan likaiset huussit vertautuivat helvettiin. 1900-luvulla eläneelle **Bertolt Brechtille** vessa taas oli rakkain paikka, jossa oma kuorma purettiin tyydytyksellä ja jossa hääyönäkin sai olla rauhassa.

Mukavuuslaitoksella on takanaan värikäs vuosituhatvuotinen historia. Atenan kustantama **Daniel Furrerin Vessakirja – Pikkulan kulttuurihistoria** kertoo viihdyttävästi ja monipuolisesti, miten ihminen on selvinnyt luonnollisesta tarpeestaan eri aikakausina ja eri yhteiskunnissa.

Vesivessan isä oli aatelismies

Nykyajan kaupunki-ihmiselle sisällä sijaitseva vesivessa on itsestäänselvyys. Maalla tapaa vielä jonkin verran vanhantyyppisiä kuivia puuhusseja, joissa lopputuotteita ei huuhdota pois vedellä.

Vetinen innovaatio on kuitenkin verraten nuori. Meidän tuntemamme vesiklosetin isä on englantilainen aatelismies sir **John Harington** (1561–1612). Hän ei ainoastaan rakentanut ensimmäistä läppäklosettia vaan myös kirjoitti siitä asiantuntevan ja sangen huumoripitoisen kirjankin.

Kirjainlyhenne wc, joka tulee sanoista *water closet*, on englannista levinnyt kaikkiin kieliin. Vesivessaa myös jatkokehittelivät nimenomaan britit.

Haringtonin läppäklosettia parantelivat edelleen **Alexander Cummings** ja **Joseph Bramah** 1700-luvun lopulla. Muitakin vesivessatyyppejä kehitettiin: syntyivät *pan closet* eli maljaklosetti, *hopper-closet* eli suppiloklosetti, *washout closet* eli tasohuuhteluklosetti, *siphonic closet* eli imuklosetti ja

nykyäänkin markkinoita hallitseva *wash-down closet* eli syvähuuhteluklosetti.

Vesivessa alkoi kuitenkin yleistyä Euroopassa vasta 1800-luvun jälkipuoliskolla elintason nousun, ulosteissa esiintyvien, tauteja aiheuttavien mikrobin löytymisen, uusien hygieniavaatimusten sekä viemäri- ja vesijohtoverkkojen rakentamisen myötä.

Kehitys oli silti erittäin hidasta. Pitkälle 1900-luvulle vesiklosetti oli poikkeuksellinen mukavuuslaitos muissa kuin hyvätuloi-

sisia yhteiskuntaluokissa. Lopullinen multistus tapahtui vasta vuosisadan lopulla. Esimerkiksi vuoden 1973 Ranskassa sisävesä oli 70 prosentilla kotitalouksista, vuonna 1982 jo 85 prosentilla.

Rahanarvoista tavaraa kerättiin kaduilla

Muinaiset roomalaiset puolestaan ottivat ihmismisvirtsan huolella talteen pyykinpesua var-

Suloisen rauhan ruumiseensa saa, kun turhan kuorman alas pudottaa, ylisti jo Bertolt Brecht *Baal*-näytelmässään. Ulkokuussi on olennainen osa suomalaista kesäparatiisia.

ten. Nesteen ammoniakki nimittäin irrotti tehokkaasti rasvaisen lian vaatteista.

Pyykkäykseen erikoistunutta ammattikuntaa kutsuttiin *fulloneiksi*. Saadakseen kipeästi tarvitsemaansa pesuainetta pyykkärit asettivat katujen kulmiin suuria saviruukkuja, joihin ohikulkijat sitten heittivät vetensä. Täysinäiset ruukut rahdattiin sen jälkeen pesulaan. Virtsan käyttöön pyykkäysaineena turvautuivat myös legioonalaiset ja köyhä väki.

Arvokasta nestettä raaka- tai lisäaineeksi tarvitsivat myös nahkurit, huovuttajat ja värjärit. Nämä ”käymäläteollisuuden harjoittajat” kuuluivat *mercatores*-säätyyn eli kauppiaisiin. He varastoivat virtsan *amforoihin*, kapeakaulaisiin kaksikorva-astioihin, joiden vetoisuus oli runsaat 25 litraa.

Keisari **Vespasianuksen** (69–79) aikana virtsan keräämisestä alettiin periä veroa. Kun hallitsijan poika **Titus** kummeksui uutta veroa, imperaattori otti kourallisen koloita, haistoi niitä ja lausui kuolemattomat sanansa: ”*Pecunia non olet.*” Raha ei todellakaan haissut.

Viisas valtio oivalsi myöhemmin laajentaa tuottavan tulon piiriä entisestään: keisari **Konstantinus Suuri** (306–337) ulotti verotuksen myös eläinten virtsaan.

Ennen nykyisiä väkilannoitteita arvossaan olivat myös niin eläinten kuin ihmisenkin kiinteät jätökset, jotka talonpojat keräsivät visusti talteen. Niitä myytiin ja ostettiin, ja niillä maksettiin jopa veroja. Esimerkiksi 1100-luvulla vuokratilajelijä kykeni maksamaan veronsa ruukullisella suunnattoman arvokasta kyyhkysen lantaa.

Hajustettua vessapaperia Kiinan keisarinpalatsissa

Nykyajan toisen itsestäänselvyyden eli vessapaperin käyttö oli jo keskiajalla yleistä, ei kuitenkaan länsimaissa. Vuodelta 851 peräisin olevassa matkakertomuksessaan eräs länsimainen matkailija kuvailee hämmästyneenä, kuinka islaminuskoiset eivät tarpeensa tehtyään pesseet itseään vedellä vaan pyyhkivät paperilla.

Arabit puolestaan olivat oppineet käymäläpaperin käytön kiinalaisilta. Kiinasta ensimmäiset kirjalliset merkinnät vessapaperista ovat 800-luvulta.

Kiinan keisarinpalatsissa toilettipaperin kulutus nousi huimiin määriin. Esimerkiksi vuonna 1393 keisarillisen perheen vessavarastossa oli 60 x 90 sentin kokoisia papereita 720 000 kappaletta. Luksusluokan erikoispehmo-paperitkaan eivät ole aivan tuore keksintö: 90 x 90 -senttisiä hajustettuja paperiarkkeja varaston hyllyillä oli samana vuonna käyttöä odottamassa 15 000.

Innovaation lanseerausta länsimaihin saatiin kuitenkin odottaa pitkään, tuhatkunta vuotta. Ensimmäisen vessapaperipaketin Yhdysvaltain markkinoille toi amerikkalainen liikemies **Joseph Gayetty** vuonna 1857.

Pottapula Versaillesissa

Itäisillä mailla on ollut tapana tehdä tarpeet kyykkysiltään, ei istualtaan. Ensimmäiset länsimaiset ”istumakäymälät” ovat kuitenkin yllättäen peräisin nykyisen Pakistanin alueella vallinneesta Indus-kulttuurista noin 4 500 vuoden takaa.

Pikkulahistoriikki paljastaa myös Kreikan klassisen ajan (510–404 eKr.) ihaillun Ateenan heikon kohdan, hygienian. Käymäläkulttuurissa ja viemäroinnissa Ateena ei yltänyt lähellekään Kreetalla ja Santorinilla vuosituhatta aikaisemmin vallinneen minolaisen kulttuurin tasoa.

Aurinkokuninkaan eli **Ludvig XIV:n** (1643–1715) Versaillesin palatsi ei sekään aivan kaikilta osin ollut niin loistokas kuin historiankirjoissa esitetään. Linnassa ei ollut lainkaan vedellä huuhdeltavia käymälöitä. Vesiklosettien sijasta käytettiin yöastioita, joita oli kaikkiaan 300 kappaletta arsenaali. Pottien kysyntä ylitti kuitenkin aina tarjonnan, eivätkä palvelijat kyenneet mitenkään huolehtimaan niiden saatavuudesta. Tarpeita tehtiinkin palatsialueella ahkerasti suoraan luontoon. Seuraus oli nolohko: Versaillesissa haisi.

Ensimmäinen vesivessa Ranskanmaahan saatiin vuonna 1774. Sen rakennutti kuningas **Ludvig XVI** (1754–1793) kruunajaisensa kunniaksi Reimsiin.

Kirjoittaja on historioitsija ja vapaa toimittaja. pekka.heikura@pp1.inet.fi

Käymäläseura Huussi ry

Sambian kuivasanitaation kehittämisprojekti ZASP parantaa sanitaation tasoa Sambiassa. Tämä käymälä on jo harjakorkeudessaan.

Kuivakäymälät tulevat takaisin

Jos käymäläseura Huussi ry:n toive toteutuu, vesivessoista tulee ennen pitkää historiallinen kuriositeetti. Tampereläis-lähtöisen kansalaisjärjestön päämääränä on korvata vesiklosetit ekologisemmalla vaihtoehdolla, modernilla kuivakäymälällä.

Maa-ilmalaajuisesti toimivan seuran visiona on tehdä kuivakäymälöistä olennainen osa kestävästä kehityksestä, jotta myös tulevat sukupolvet voisivat nauttia puhtaasta vedestä ja terveellisestä ympäristöstä. Huussi sekä tutkii, kerää että levittää tietoa erilaisista kuivakäymälä- eli Dry Toilet -ratkaisuista, kehittää alan tekniikkaa ja järjestää alan näyttelyitä ja tilaisuuksia.

Vuonna 2002 perustetun käymäläseuran mielestä ihmisen jätökset ovat resursseja eivätkä jätteitä. Ne voidaan helposti hyödyntää maataloudessa, kuten on tehty kautta aikojen. Kun vessatuotokset tätä nykyä kuljetetaan jätteenä jätevedenpuhdistamoihin, menetetään myös niiden ravintoarvo. Samaan aikaan pelloilla turvaututaan keinolannoitteisiin.

Keväällä 2006 Huussi käynnisti kolmi-vuotisen Sambian kuivasanitaation kehittämisprojektin ZASP:n. Sen tarkoituksena on parantaa maan heikkoa sanitaatiota ja lisätä ihmisten hyvinvointia rakentamalla kuivakäymälöitä ja antamalla hygieniakasvatusta.

Seuran uusin, tämän vuoden alussa käynnistynyt hanke on nimeltään Kuivakäymälät osana Euroopan vesihuoltoa. Sen kohdealueena ovat Portugali, Baltian maat ja Suomi.

Vessakirjaston kruunu

Daniel Furrerin kirjoittaman ja Ateenan kustantaman *Vessakirjan* pääteemana ovat käymälätyypit kautta aikojen. Samalla käsitellään kiinnostavasti eri aikoina vallinnutta huussi- ja muidenkin jätteiden hyödyntämistä, viemärointia ja hygienian tasoa. Myös veden käytön, saippuan ja vessapaperin historia tulevat tutuiksi.

Furrer tarkastelee lisäksi tarpeidentekoa ja käymälän kehittymistä sotaolosuhteissa, laivoissa ja junissa. 188-sivuisen teoksen sisältyy myös katsaus tauteihin, joita vessatuotoksista voi saada. Historiaa harrastaville kemisteille, ympäristöihmisille ja lääketieteilijöille kirjassa onkin paljon mielenkiintoista luettavaa.

Veikko Aholan erinomaisesti saksasta kääntämä kirja on kaikkiaan nautinnollista luettavaa. Vain yhden virheen löysin: suolistobakteeri *Escheria colin* sijaan pitäisi olla *Escherichia coli*.

Pekka T. Heikura